

Γλωσσάρι όρων - Πολιτικοί θεσμοί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ - ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

Θεσμός: είναι σταθερές- παγιωμένες σχέσεις και ενέργειες, είτε ατομικές είτε συλλογικές, για την πραγματοποίηση σημαντικών σκοπών. Οι άνθρωποι συνάπτουν **σχέσεις** για να επιτύχουν σημαντικούς σκοπούς. Όταν οι σχέσεις παγιωθούν, οδηγούν στη δημιουργία θεσμού. Η κοινωνία οργανώνεται και στηρίζεται σε θεσμούς. Η οικογένεια, ο γάμος, η εκκλησία, το κράτος, το σχολείο, ο διευθυντής, η κυβέρνηση, ο δήμος, η Ε.Ε., η πώληση, το χρήμα, η επιχείρηση, ο διευθυντής, ο γραμματέας η αγορά, η γειτονιά, το καφενείο, το γραμματόσημο κτλ. Όλα είναι θεσμοί.

Θεσμοί- αλλαγή: οι θεσμοί αλλάζουν, στον χώρο και στον χρόνο. Ειδικότερα:α) Στον χώρο. Οι θεσμοί αλλάζουν ανάλογα με τις κοινωνικές-οικονομικές-πολιτικές συνθήκες, τους κανόνες και τις αξίες που επικρατούν. Έτσι, κάθε κοινωνία μπορεί να έχει διαφορετικούς θεσμούς από κάποια άλλη. Και μία κοινωνική τάξη μπορεί να έχει διαφορετικούς θεσμούς από μία άλλη. Όμως, χρειάζεται να τονιστεί ότι στις σύγχρονες κοινωνίες οι βασικοί θεσμοί αλλάζουν ενιαία στο πλαίσιο του κράτους, διότι κάθε κράτος έχει εξουσία σε όλη την επικράτεια. β) Στον χρόνο. Οι θεσμοί μεταβάλλονται, αφού οι ανάγκες των ανθρώπων μεταβάλλονται, Ένας θεσμός συνεχίζει να υπάρχει, εφόσον συνεχίζει να ικανοποιεί ανάγκες της κοινωνίας. Όταν παύει να ικανοποιεί ανάγκες, όταν δεν υπηρετεί σκοπούς και λειτουργίες της κοινωνίας, τότε ο θεσμός διέρχεται κρίση και αλλάζει ή καταργείται (π.χ. παραδοσιακά έθιμα).

Θεσμοί- αξίες και ιδανικά: οι θεσμοί συμβολίζουν **αξίες και ιδανικά**. Παράδειγμα: η βουλή συμβολίζει τη λαϊκή κυριαρχία και τη δημοκρατία, τα δικαστήρια τη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ο στρατός την ασφάλεια από εξωτερικούς εχθρούς, το θέατρο την πολιτιστική δημιουργία κτλ.

Θεσμοί-αναγκαιότητα και η χρησιμότητα: είναι αυτονόητη τόσο για την κοινωνία, όσο και για το άτομο. Δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία, αν δεν υπάρχουν θεσμοί, αν δεν υπάρχουν σταθερές σχέσεις και συνεργασία μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Όλες οι κοινωνίες, από την πιο παραδοσιακή μέχρι την πιο σύγχρονη, είναι οργανωμένες με βάση τους θεσμούς. Όσον αφορά το άτομο, γίνεται κοινωνικό χάρη στους θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, κανόνες κτλ.). Οι θεσμοί με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του ατόμου και το εντάσσουν στην κοινωνία. Από την άλλη μεριά, και το άτομο έχει δυνατότητα αμφισβήτησης αλλά και διαμόρφωσης των θεσμών.

Θεσμοί- δυσλειτουργία: εκτός από τη λειτουργία υπάρχει και η **δυσλειτουργία**, δηλαδή μη αποτελεσματική λειτουργία του θεσμού. Ο θεσμός παρουσιάζει αδυναμία να επιτύχει τον σκοπό του, σε σχέση με τις προσδοκίες της κοινωνίας.

Θεσμοί-λειτουργίες: κάθε θεσμός επιτελεί ορισμένες λειτουργίες, που προσδιορίζονται από την κοινωνία. Οι λειτουργίες είναι φανερές ή μη φανερές. Οι θεσμοί συνήθως επιτελούν πολλές λειτουργίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικογένεια, η οποία ανατρέφει τα παιδιά, προσφέρει στέγη και ασφάλεια στα μέλη της, φροντίζει τους υπερήλικες, προσφέρει τα μέσα για την εκπαίδευση των παιδιών κτλ.

Θεσμοί- είδη εξουσίας: με βάση τον τρόπο που η εξουσία διεκδικεί τη νομιμοποίησή της, ο Max Weber, διακρίνει τρία είδη εξουσίας:α) Παραδοσιακή εξουσία. Βασίζεται στην πίστη, στον σεβασμό και στην παράδοση. Επομένως, σύμφωνα με τις παραδόσεις, νομίμως κατέχουν την εξουσία π.χ. οι κληρονομικοί μονάρχες. β) Ορθολογική εξουσία. Βασίζεται σε ορθολογικά στοιχεία, σε κανόνες που ισχύουν για όλους. Επομένως, όσοι αποκτούν εξουσία σύμφωνα με τους κανόνες αυτούς, νομίμως κατέχουν την εξουσία. Αυτό π.χ. συμβαίνει στις σύγχρονες δημοκρατίες, όπου όποιος κερδίζει τις εκλογές αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας. γ) Χαρισματική εξουσία. Βασίζεται στο χάρισμα, στην εξαιρετική αγιότητα, στον ηρωισμό, στον παραδειγματικό χαρακτήρα, στις ιδιαίτερες ικανότητες ενός προσώπου.

Επομένως, το πρόσωπο αυτό νομίμως έχει την εξουσία και θέτει κανόνες, όπως π.χ. ο Μ. Αλέξανδρος, ο Μαχάτμα Γκάντι.

Πολιτικοί θεσμοί: είναι η πολιτεία (ο θεσμός των θεσμών) και οι τρεις θεμελιώδεις λειτουργίες-εξουσίες του κράτους. Δηλαδή, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική λειτουργία και όσοι θεσμοί υπάγονται σε αυτούς (πρόεδρος βουλής, βουλευτής, βουλευτικές επιτροπές, υπουργικό συμβούλιο, υπουργός, γενικός γραμματέας, πρωτοδικείο, εισαγγελέας, κτλ.). Επίσης, πολιτικοί θεσμοί είναι τα πολιτικά κόμματα, τα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα, οι ομάδες πίεσης, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και όσοι (π.χ. πολίτης, αρχηγός κόμματος, επιτροπές) συμμετέχουν στις δημόσιες υποθέσεις.

*** **

Αποκεντρωμένες διοικήσεις: είναι αποκεντρωμένες υπηρεσίες του κράτους. Συστάθηκαν το 2011, όταν έγινε νέα διοικητική διαίρεση της χώρας και δημιουργήθηκαν νέοι δήμοι και νέες περιφέρειες, για να αναλάβουν βασικές αρμοδιότητες των περιφερειών που καταργήθηκαν. Πρόκειται για αρμοδιότητες που, είτε λόγω των διατάξεων του Συντάγματος είτε λόγω του χαρακτήρα τους, αποφασίστηκε να μην περάσουν στην τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά να παραμείνουν στην ευθύνη του κράτους.

Απώλεια δημοτικότητας: επέρχεται αυτοδικαίως, ανεξαρτήτως του χρόνου που συντελείται η σχετική διαγραφή: α) Με την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας, β) Με την απόκτηση νέας δημοτικότητας δήμου ή κοινότητας.

Αρμοδιότητες: οι δημοτικές και οι κοινοτικές αρχές ασκούν δύο είδη αρμοδιοτήτων: α) Διευθύνουν και ρυθμίζουν τις τοπικές υποθέσεις, σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εγγύτητας, με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας. β) Ασκούν κρατικές αρμοδιότητες, οι οποίες τους έχουν ανατεθεί από το κράτος για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών (π.χ. τήρηση του δημοτολογίου και του μητρώου αρρένων και η έκδοση των σχετικών πιστοποιητικών, τήρηση των ληξιαρχικών βιβλίων, έλεγχος τήρησης των διατάξεων που αφορούν το Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό).

Αρμοδιότητες ΟΤΑ: οι περιφερειακές, δημοτικές, και κοινοτικές αρχές ασκούν τις αρμοδιότητές τους σύμφωνα με τις αρχές της διαφάνειας, της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη: α) Οι εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές που σχετίζονται με τις αρμοδιότητές τους. β) Η συνεργασία και ο συντονισμός με άλλες τοπικές ή δημόσιες αρχές και οργανισμούς. γ) Οι διαθέσιμοι πόροι για την κάλυψη των αρμοδιοτήτων και η ανάγκη να διασφαλισθεί η επωφελής και αποτελεσματική χρήση τους, καθώς και η ισόρροπη κατανομή τους. δ) Η οργάνωση των παρεχόμενων υπηρεσιών κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επάρκεια και η ποιότητά τους, η διαφάνεια και η ισονομία, με στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών. ε) Η ανάγκη αειφόρου ανάπτυξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αυτοτέλεια οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης: σημαίνει ότι διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους με δική τους ευθύνη, ενεργούν ελεύθερα, χωρίς να υπόκεινται στις διαταγές άλλων οργάνων ή φορέων εξουσίας του κράτους. Όντως, για να επιτύχουν στο έργο τους οι ΟΤΑ έχουν: Διοικητική αυτοτέλεια: οι αποφάσεις για τις τοπικές υποθέσεις λαμβάνονται από τις αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης, χωρίς έγκριση από την κεντρική εξουσία. Οικονομική αυτοτέλεια: έχουν δικούς τους πόρους για να επιτελούν το έργο τους, τις αρμοδιότητές τους. Πολιτική αυτοτέλεια: τα όργανα των ΟΤΑ ασκούν άμεση τοπική εξουσία.

Δήμαρχος: το πρόσωπο που εκλέγεται για να ασκεί τη διοίκηση του δήμου. Δήμαρχος μπορεί να εκλεγεί ο δημότης που έχει την ικανότητα να εκλέγει και έχει συμπληρώσει το **21ο έτος** της ηλικίας του κατά την ημέρα της διενέργειας των εκλογών. Ο δήμαρχος κατευθύνει τις δράσεις του δήμου για την υλοποίηση του σχεδίου ανάπτυξης, διασφαλίζει την ενότητα της τοπικής κοινωνίας, προασπίζει τα τοπικά συμφέροντα, και ασκεί τα καθήκοντά του με γνώμονα τις αρχές της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας.

Δήμοι και κοινότητες: αποτελούν τον **πρώτο βαθμό** τοπικής αυτοδιοίκησης. Κάθε Έλληνας πολίτης είναι δημότης ενός μόνο δήμου ή μίας μόνο κοινότητας. Δημότες είναι όσοι είναι

εγγεγραμμένοι στο δημοτολόγιο. Το τέκνο που γεννήθηκε σε γάμο των γονέων του είναι δημότης του δήμου ή της κοινότητας, όπου είναι γραμμένος ο πατέρας ή η μητέρα του.

Δημοτικός σύμβουλος: σύμβουλος δημοτικής ή τοπικής κοινότητας ή εκπρόσωπος τοπικής κοινότητας μπορεί να εκλεγεί ο δημότης που έχει την ικανότητα να εκλέγει και έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα διενέργειας των εκλογών.

Εποπτεία ΟΤΑ: στους δήμους και τις περιφέρειες ασκείται εποπτεία από το κράτος, η οποία συνίσταται αποκλειστικά σε έλεγχο νομιμότητας των πράξεών τους και σε πειθαρχικό έλεγχο των αιρετών. Η εποπτεία δεν επιτρέπεται να εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ούτε να θίγει τη διοικητική και την οικονομική αυτοτέλειά τους.

Κεντρική κυβέρνηση: περιλαμβάνει την προεδρία της δημοκρατίας, τις ανεξάρτητες δημόσιες υπηρεσίες, τις ανεξάρτητες αρχές, τα υπουργεία και τις αποκεντρωμένες διοικήσεις. Κάθε υπουργείο εποπτεύει τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου της αρμοδιότητάς του. Παράδειγμα: το υπουργείο παιδείας και θρησκευμάτων εποπτεύει πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, ερευνητικά κέντρα κτλ.

Κράτος- Πολιτεία: είναι ο κατ' εξοχήν πολιτικός θεσμός, είναι «ο θεσμός των θεσμών». Το κεντρικό κράτος-η δημόσια διοίκηση μπορεί να οργανώνεται με βάση δύο συστήματα, το συγκεντρωτικό και το αποκεντρωτικό.

Περιφέρεια: οι δεκατρείς περιφέρειες της χώρας αποτελούν τον **δεύτερο βαθμό** τοπικής αυτοδιοίκησης. Ως ανεξάρτητες και αυτοδιοικούμενες, συστάθηκαν το 2011 με το πρόγραμμα «Καλλικράτης», όταν έγινε η νέα διοικητική διαίρεση της χώρας. Κάθε περιφέρεια έχει συσταθεί σε μια ευρύτερη περιοχή της χώρας, διαθέτει δικά της όργανα και δικές της αυτοτελείς υπηρεσίες. Επίσης, έχει ορισμένη γεωγραφική έκταση, έδρα και συγκεκριμένο πληθυσμό.

Περιφέρεια- πολιτικές: οι περιφέρειες σχεδιάζουν, προγραμματίζουν και υλοποιούν πολιτικές σε περιφερειακό επίπεδο στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη και τις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές.

Οι περιφέρειες διοικούνται από τον περιφερειάρχη, το περιφερειακό συμβούλιο και διάφορες επιτροπές.

Περιφερειάρχης: το πρόσωπο που εκλέγεται για να ασκεί τη διοίκηση της περιφέρειας. Ο περιφερειάρχης, οι αντιπεριφερειάρχες και τα μέλη του περιφερειακού συμβουλίου εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία. Οι εκλογές γίνονται κάθε πέντε χρόνια, ταυτοχρόνως με τις δημοτικές εκλογές, στα ίδια εκλογικά τμήματα, με τις ίδιες εφορευτικές επιτροπές και τους ίδιους αντιπροσώπους της δικαστικής αρχής και εφόρους αντιπροσώπων, αλλά η ψηφοφορία διενεργείται σε **διαφορετικές κάλπες**.

Σχέσεις μεταξύ των ΟΤΑ: μεταξύ των δύο βαθμών τοπικής αυτοδιοίκησης δεν υφίστανται σχέσεις ελέγχου και ιεραρχίας, αλλά συνεργασίας και συναλληλίας, οι οποίες αναπτύσσονται βάσει του νόμου, κοινών συμφωνιών και με τον συντονισμό κοινών δράσεων.

Τοπικές υποθέσεις: το Σύνταγμα ορίζει ότι η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού (δήμοι και κοινότητες) και δεύτερου βαθμού (περιφέρειες). Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων (Άρθρο 102 παρ.1). Εν προκειμένω, **τεκμήριον αρμοδιότητας** σημαίνει ότι: αν μια υπόθεση δεν αναφέρεται ή υπάρχει αμφιβολία για το ποιος είναι αρμόδιος, τεκμαίρεται ότι η αρμοδιότητα ανήκει στους ΟΤΑ.

*** **

Δημότης: είναι όποιος είναι εγγεγραμμένος στο δήμο το λόγιο. Κάθε Έλληνας πολίτης είναι δημότης ενός μόνο δήμου ή μίας μόνο κοινότητας.

Ενεργός πολίτης: δεν θεωρείται απλώς ο ενημερωμένος πολίτης, αλλά αυτός που συμμετέχει ενεργά στις δημόσιες υποθέσεις, σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο και έχει στόχο μια καλύτερη κοινωνία.

Θεσμοί άμεσης συμμετοχής: είναι το δημοψήφισμα, η λαϊκή νομοθετική πρωτοβουλία, η λαϊκή αρνησικυρία (veto), η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης, η συνέλευση τοπικής κοινότητας, η συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα, άλλες μορφές συμμετοχής (κοινωνικός έλεγχος, συνελεύσεις πολιτών, ηλεκτρονικά δημοψηφίσματα, εθελοντισμός, θέματα πολιτικής άμυνας και προστασίας κτλ.).

Όρκος πολίτη: ο πολίτης έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι της πολιτείας, αλλά και η πολιτεία έχει απαιτήσεις και υποχρεώσεις έναντι του πολίτη. Ένα συγκεκριμένο συμβόλαιο ενώνει τον πολίτη με την πολιτεία, το οποίο αποτυπώνεται στον όρκο του πολίτη που έδινε όταν ενηλικιώνόταν και αποκτούσε πολιτικά δικαιώματα. Σήμερα, αυτό το συμβόλαιο αποτυπώνεται στο Σύνταγμα.

Παγκόσμιος πολίτης: είναι αυτός που έχει συνείδηση και δράση στο παγκόσμιο κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι. Αν κανείς σκεφτεί την απεραντοσύνη του σύμπαντος, η δημιουργία παγκόσμιων πολιτών, δηλαδή πολιτών με οικουμενική συνείδηση, δεν είναι ουτοπία, αλλά ανάγκη. Η δημιουργία του παγκόσμιου πολίτη δεν αναιρεί τον πολίτη με τοπική, εθνική, ευρωπαϊκή συνείδηση, αλλά προϋποθέτει όλες αυτές τις επιμέρους ταυτότητες.

Πολίτης: στην αρχαία Ελλάδα της άμεσης δημοκρατίας, πολίτης είναι εκείνος που έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση συμμετοχής στα κοινά, εκείνος που μετέχει στην εξουσία και στην απονομή της δικαιοσύνης. Εκείνος που γνωρίζει να κυβερνά και να κυβερνιέται. Αναλαμβάνει διάφορα αξιώματα και ασκεί πολιτική. Σύμφωνα με τον **Αριστοτέλη**, πατέρα της πολιτικής, η έννοια «πολίτης» είναι τίτλος τιμής, είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια.

Πολίτης Έλληνας: σύμφωνα με το Σύνταγμα, Έλληνας πολίτης είναι όποιος έχει την ελληνική ιθαγένεια.

Πολίτης Ευρωπαϊκής Ένωσης: το Σύνταγμα της Ε.Ε. καθιερώνει την ιθαγένεια της Ένωσης ορίζοντας: 1) Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά, 2) Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από το Σύνταγμα.

Πολιτικές ταυτότητες: ο Έλληνας πολίτης έχει τις εξής πολιτικές ταυτότητες: του δημότη, του πολίτη περιφέρειας, του Έλληνα πολίτη και του πολίτη της Ε. Ε. Οι εν λόγω ταυτότητες συνεπάγονται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Μεταξύ των δικαιωμάτων συγκαταλέγεται το δικαίωμα και υποχρέωση συμμετοχής στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι και πρωτίστως το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε διαφορά αξιώματα των θεσμών που είναι πολίτης.

Πολιτική αποχή: είναι η αποχή από την πολιτική, η οποία εκδηλώνεται είτε ως πολιτική απάθεια, είτε ως πολιτική απέχθεια. Και στις δύο περιπτώσεις ο πολίτης βρίσκεται στη γωνιά, είναι θεατής των εξελίξεων. Η δημοκρατία της συμμετοχής αντικαταστάθηκε από τη δημοκρατία των θεατών.

Πολιτικός αναλφαβητισμός: η αποχή από την πολιτική οδηγεί στον πολιτικό αναλφαβητισμό. Ο πολίτης δεν έχει τις απαραίτητες κοινωνικές και πολιτικές γνώσεις για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά, ελεύθερα και υπεύθυνα στα πολιτικά δρώμενα. Δεν γνωρίζει, δεν κατανοεί, δεν συνειδητοποιεί. Είναι ή νιώθει ανίκανος να συμμετέχει, από τα πιο μικρά έως τα πιο μεγάλα ζητήματα της πολιτείας.

Συμμετοχή του πολίτη: η συμμετοχή του πολίτη, από τον δήμο μέχρι την παγκόσμια κοινότητα, προσφέρει νομιμοποίηση στην εξουσία αλλά και αποτελεί μία πράξη ευθύνης. Ο πολίτης ενδιαφέρεται για το κοινό μέλλον, που είναι και δικό του μέλλον. Η «μετοχή» στα κοινά προσφέρει μια χαρά και πληρότητα. Είναι η χαρά της συνεύρεσης και της προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο. Είναι η χαρά της πολιτικής. Ο πολίτης συμμετέχει στις πολιτικές διαδικασίες του δήμου, της περιφέρειας, της πολιτείας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης.